

Θεατρική κίνηση και ορθόδοξη παράδοση

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Δεν είναι απορίας άξιο το γεγονός ότι οι φερόμενοι ως πολέμιοι του θεάτρου καταφεύγουν συχνά στο ίδιο το θέατρο για να ενισχύσουν τα επιχειρήματά τους με την ένταση και την παραστατικότητα που αντλούν από τη δραματική και τη σκηνική τέχνη; Αυτό συνέβη με τον Πλάτωνα των Νόμων, όπου η θεσμοθέτηση της δίκαιης πολιτείας δεν παρομοιάζεται με τίποτε άλλο παρά με «αληθεστάτη τραγωδία».

Αυτό συνέβη και με τον Rousseau στην περίφημη Επιστολή στον D'Alembert, όπου στο τέλος προτείνεται στους πολίτες της Γενεύης, αλλά και των άλλων πόλεων, μια θεατρική γιορτή γύρω από το δέντρο της δημοκρατίας. Αυτό συνέβη και στους κόλπους της Ορθόδοξης Εκκλησίας, όπου η θεατρική ορολογία γνωρίζει μια πολύ ενδιαφέρουσα χρήση τουλάχιστον στα Πατερικά κείμενα. Ο Ιωσήφ Βιβιλάκης, που μελέτησε το θέμα αυτό, μας προσφέρει ένα πολύ ενδιαφέρον βιβλίο που μελετά τις λανθάνουσες παραστασιακές διαστάσεις του κηρύγματος στην ορθόδοξη Ανατολή. Ο συγγραφέας εκπροσωπεί τη μοναδική περίπτωση (για την ελληνική τουλάχιστον θεατρολογία) θεολογικού και θεατρολογικού συνδυασμού.

Η θεατρικότητα στην ορθόδοξη παράδοση ή πώς εκφέρεται ο Λόγος

Και στους κόλπους της Ορθόδοξης Εκκλησίας, η θεατρική ορολογία γνωρίζει μια πολύ ενδιαφέρουσα χρήση τουλάχιστον στα Πατερικά κείμενα.

Η τελευταία μονογραφία του Το κήρυγμα ως performance μας δείχνει με σαφή στοιχεία και προσεκτικές αναλύσεις ότι η παραστατικότητα, έστω και σε μια στοιχειώδη έκφασή της, δεν ήταν εντελώς απαγορευμένος καρπός για την ενδοεκκλησιαστική ορθόδοξη παράδοση. Και εάν μας είναι γνωστό ότι ευδοκιμούσαν στους κόλπους της Δυτικής Εκκλησίας η μίμηση και η αναπαράσταση εικόνων, καταστάσεων και σχέσεων (βλ εικόνα George Whitefield, Preaching Outside), μπορούμε τώρα να ισχυριστούμε ότι υπήρχε στα καθ' ημάς αν μη τι άλλο ένας προβληματισμός για το θέμα και μια έκδηλη προσπάθεια οικειοποίησης παραστατικών τεχνικών προκειμένου να εξυπηρετηθεί καλύτερα και αποτελεσματικότερα το έργο των όσων κήρυτταν τον λόγο του Θεού. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί μια ουσιώδης παραχώρηση των εκπροσώπων της Εκκλησίας: στο μέτρο που ο λόγος του Θεού είναι πριν από κάθε τι άλλο φωτισμός και διδαχή, προτροπή και πρόσκληση, αυτό που μετράει (και που πάντα μετρούσε στο πέρασμα των χριστιανικών αιώνων) είναι το περιεχόμενο αυτού του λόγου: το τι λέγεται. Κατά την περίοδο όμως μεταξύ του 16ου και του 18ου αιώνα η εκκλησιαστική ρητορική (με τον Ραρτούρο, τον Πηγά, τον Σκούφο, τον Μηνιάτη ή τον Βάμβα) ρίχνει το βάρος και στο πώς λέγεται αυτός ο λόγος, στην επιτελεστικότητά του,

άρα και στη χρησιμότητα ή την αποτελεσματικότητά του σε σχέση με τα ακροατήρια που τον προσελάμβαναν. Υψηλό περιεχόμενο, αλλά και γοητεία της εκφοράς του, το θεϊκό νόημα, αλλά και η διάδοσή του στον «πολύ» κόσμο που συνέρρεε (κάποτε) στις εκκλησίες.

Από άμβωνος και επί σκηνής

Η παρείσφρηση αυτού του λειτουργισμού (ή του πραγματισμού) καθόλου δεν μειώνει το εγχείρημα των ρητόρων ή των συγγραφέων, οι οποίοι ενσωμάτωναν τις τεχνικές της ρητορείας στο ύφος των κειμένων τους. Απεναντίας προσθέτει μια επιπλέον διάσταση στο έργο τους: καθώς το δραματικό κήρυγμα εξελίσσεται σε κηρυγματικό δράμα, το ρητορικό εγχείρημα εγγράφεται στο πλαίσιο της συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής, όπου το κήρυγμα καλείται να υπερβεί τον αποκαλυπτικό του χαρακτήρα και να προσοικειωθεί την τεχνική και τη λειτουργικότητα της πειθούς: ο κηρυγματικός Λόγος μπορεί να εκπέμπεται από άμβωνος, αλλά οφείλει πλέον να επιτελείται εντός του ποιμνίου, να γίνεται λόγος πειστικός και συγκινητικός, δραματικός, σχεδόν πρακτικός. Έτσι εξηγούνται οι σωματικές τεχνικές, οι αφηγηματικές παρεμβάσεις, οι διαλογικές αναπτύξεις των νοημάτων και, ως εκ τούτου, οι δράσεις που εκδιπλώνονται εκεί που περιμένει κανείς μόνο τον διαλογισμό και την ενόραση.

Το δραματικό κήρυγμα εξελίσσεται σε κηρυγματικό δράμα.

Το πόνημα του Βιβιλάκη είναι σημαντικό καθώς περιγράφει μεθοδικά τον τρόπο με τον οποίο η υποκριτική τέχνη, η σωματικότητα, και η επιτελεστικότητα αναφύονται σε εκείνα τα περιβάλλοντα λόγου και σε εκείνα τα θεσμικά πεδία όπου αποκλείονταν και αποδεικνύει είτε ότι ο διάλογος, το δράμα και η σκηνή δεν είναι έννοιες που ανήκουν μόνο στη θεατρική τέχνη είτε ότι το θέατρο είναι μια πολύ ευρύτερη (απ' ό,τι συνήθως πιστεύουμε) κατηγορία, η οποία περικλείει εμπειρίες και βιώματα σε όλο το πλάτος του προσωπικού και κοινωνικού βίου.

Το παραπάνω κείμενο αποτελεί κριτική του Γιώργου Π. Πεφάνη στο βιβλίο του Ιωσήφ Βιβιλάκη «Το κήρυγμα ως performance», το οποίο διαπραγματεύεται την σχέση κηρύγματος και θεάτρου κατά τους μεταβυζαντινούς αιώνες της Τουρκοκρατίας μέχρι και τον 19ο αιώνα.